

Entrevista a Lluís Sans “Xacó”

Records de l'exili (III): Fer-se adult-La tornada

Aquest és l'últim dels relats que reproduïxen la llarga sèrie d'entrevistes a Lluís Sans. Ens descriu la tornada a casa seva. L'home fet adult, independent, fora del seu poble, torna i ens descriu amb un punt d'amargor depressiva les seves primeres impressions en arribar a aquest país reprimat. Ell, que coneixia com s'estava reconstruint Europa després de la guerra, es troba un país endarrerit, l'Espanya de la pandereta i la Guàrdia Civil per arreu, desconnectat del seu entorn, més ocupat de mantenir l'ordre i rescabalar les seves ferides que de modernitzar-se. Ell, que havia conegut la independència i la llibertat, retorna a l'ambient asfixiant i repressor de la dictadura. Havia acabat l'exili físic, però començava un exili interior que durà tres dècades, sempre amb el desig insatisfet de tornar a França.

— *Quan va ser que vau tornar?*

Després del 48 el pare i la mare van tindre ganes de tornar cap aquí; els havien enviat un paper de l'Ajuntament perquè li aixecaven les responsabilitats polítiques. Jo no volia tornar perquè tenia tota la documentació a punt per enviar a una escola de recapacitació professional que havia organitzat els serveis de la Generalitat a París. Jo els vaig dir: “Aneu, no patiu, que ja vindré, passaré un any o dos, però tinc això entre mans i allà he d'anar a soldat. El pare em va dir que no, perquè s'imaginava que si jo em quedava a França no tornaria mai més. I va dir: “si véns, hi anirem tots, vam marxar quatre, tenim la possibilitat de tornar tots quatre, ja que no ens ha passat res, i hem de tornar tots quatre, o si no ens quedarem tots aquí”. Davant d'això vaig acceptar. A més, vaig pensar: “ja tornaré, que ja em conec el camí i amb vint anys...”

— *Ens podeu dir com funcionaven aquests serveis que prestava la Generalitat a l'exili?*

Nosaltres hi estàvem en contacte perquè editaven un butlletí d'informació

i ens l'enviaven. La Generalitat quan podia organitzava cursos per a aquells que eren joves i que havien marxat d'Espanya sense poder anar a estudi ni formar-se en cap ofici ni res. Et facilitaven aquesta escola per fer l'ofici que volies, torner, ajustador, el que demanesis: una escola de formació professional com les d'ara. També feien cursets de català per correspondència.

— *Vau passar de manera il·legal o vau haver de fer papers per tornar?*

Per poder marxar havíem de tenir la targeta de nacionalitat que expedia el Consulat. Nosaltres vam vindre el Nadal del 48. Mon germà era de la *quinta* del 44 i sabíem que ja hi havia un indult per als pròfugs. Vam anar al Consulat a Lyon ell i jo. El cònsul ens va dir que el primer que havíem de fer era inscriure'ns al Consulat i tenir el certificat de nacionalitat, jo li vaig dir que això ho teníem solucionat per un altre cantó, jo no estava indultat i a Espanya no hi volia anar. I em va dir, en català, perquè era valencià: “mira aquí per ser al consulat jo no et preguntaré si vols anar a Espanya o no, si ets pròfug o no. Si portes un document que demostra que ets espanyol jo t'he d'atendre com a espanyol, deixant de banda la resta.” “Bé, si és així...” vam sol·licitar el certificat de nacionalitat i el meu germà va sol·licitar l'indult. Ell mateix ens va dir que si esperàvem un any o dos, de la mateixa manera que havien indultat aquest indultarien els altres.

— *Vau tenir problemes en el trajecte de tornada?*

Aquí, de seguida ho vaig veure malparat. Quan vam sortir, l'aduana francesa la vam passar dalt del tren i els gendarmes passaven revisant les maletes sense molestar ningú, en canvi, a Portbou vam sortir amb dues hores de retard per poder controlar amb una cua llarga totes les maletes.

Vam anar a Barcelona i, com que havien facturat els paquets, mon germà va anar a recollir els paquets facturats per no haver-los de tragar. Jo vaig anar a buscar els bitllets de Barcelona-Picamoixons (era al vespre) i al mateix temps fer una mirada per veure com estava tot. Nosaltres estàvem acostumats a buscar un bitllet a França amb tota una renglera de taquilles (com ara a Barcelona) i comprovaves el bitllet allà on volies i vaig veure una taquilla oberta, i ja vaig veure una cua ben lluny, però jo no en vaig fer cas i vaig anar directe a la taquilla lliure i sento que em posen la mà a l'espatlla, em giro i era un d'aquells de la policia armada, amb un mal efecte, amb abric fins als peus igual que els alemanys, no era del mateix color perquè era de color gris i el dels alemanys era verd, però el mateix uniforme que el dels alemanys. L'instint, la mà a la cartera per als papers, i quan em va veure va dir: “No, no, posa't a la cua”. La cua feia 8 o 10 metres més

lluny de la taquilla i els feien anar passant d'un en un, d'allí a la taquilla. I llavors va vindre un homenet, ara ja no es veuen, mossos de corda, portava una brusa i feia el servei a l'estació, traginava maletes de la gent, coses així, i, és clar, em va filar de seguida.

“Escolti'm, vol que li aconsegueixi el bitllet?”, doncs, és clar, una persona que no coneixia que li hagi de donar els quartos... “No tingui por, jo li trauré els bitllets, no s'amoïni”. I, sí sí, al cap de poca estona, com que era gat vell allí, va anar cap dins i va treure els bitllets i me'ls va donar. Jo, després no se què li vaig donar, perquè com que havíem canviat els bitllets a Portbou i ni coneixia si eren de deu, de vuit o de cinquanta, només sé que va marxar content aquell home. I me'n vaig cap a dins a l'estació, la de França, i el meu pare em diu: “Què, com està tot això?”, i jo li dic: “si tingués la documentació per poder marxar, agafo el primer tren i me'n torno cap a França, ves com està, ves de la manera que ho he vist!”. Perquè a nosaltres només ens havien fet el passaport vàlid per vindre i ja no servia per a res més. “Em sembla que l'única cosa que podem fer aquí és ser a casa, treballar per guanyar-nos la vida i no cal fer gran cosa perquè això em fa mala cara”. Bé, per postres, junt amb els paquets havíem facturat les bicicletes, la meva i la de mon germà. Tot havia arribat tret de les bicicletes que s'havien quedat a Portbou; i un home que hi havia ens va dir: “Espereu i potser vindran en un altre tren al matí”, i vam fer nit a Barcelona a casa d'uns familiars; i llavors, l'endemà al matí, res de les bicicletes, les bicicletes s'havien quedat a Portbou i, és clar, vam haver de retirar els paquets perquè si no haguéssim retirat res, amb el paper de la facturació, hi havia l'assegurança i t'ho havien de pagar això, però havíem de fer via i no podíem estar-nos a Barcelona amb els paquets, nosaltres havíem de vindre cap aquí i vam retirar els paquets i si s'han perdut, s'han perdut... i cap a casa!

Vam vindre cap aquí i, a Picamoixons, és clar, com que ja ho sabien, s'esperava el meu cosí, del mas de Catèrio, amb el carro, perquè no hi havia cap combinació per vindre cap aquí a Alcover amb el tren; arribava a Picamoixons i després havies de baixar a peu cap aquí. I llavors es va donar el cas que el pare, que tota la vida havia anat a mercat a Montblanc, tenia coneixences al poble, hi vam anar al cap de dos o tres dies de ser aquí perquè també tenien familiars a França i vam anar a veure'ls. I a Montblanc, com que hi havia fàbriques d'alcohol, hi intervenien inspectors d'aduanes. El pare, a la fonda de cal Colom, hi havia habitat tota la vida, eren amics i els coneixia, doncs li van dir que hi havia un inspector de duana que anava a reposar a la fonda... i, sí, sí, li vam parlar i aquest home, com que també habitava a Portbou, va agafar les bicicletes a Portbou, les va enviar cap a Barcelona i llavors, no sé quin dia, vaig anar Barcelona a buscar-les, i d'aquesta manera les vam recuperar perquè sinó estaven perdudes.

— Com va anar això de fer la mili, com us van tractar pel fet d'haver estat exilat?

Bé, al cap d'un temps ens havíem de presentar a la Guàrdia Civil i quan va voler el pare va agafar tots els papers, els passaports de tothom i hi vam anar. No ens van tractar malament, no, i, a la casa de la vila, el secretari em va preguntar a veure si volia anar a soldat: "Que vols que declari això o bé vols esperar?", "Oh! esperar, esperar, vostè faci el que hagi de fer que jo no he vingut per estar fora de la llei, vostè ha de fer el que convingui, i si m'ha de presentar, em presenta". Al cap de poc temps, pocs dies, em van cridar, vaig anar a Tarragona, vaig passar el Consell de Revisió, allí a la Caixa de Reclutes. El brigada que hi havia allí ja m'ho va dir: "Ah! no tinguis por, això no és res", i diu: "Nosotros te levantaremos la nota de prófugo y aquí no ha pasado nada".

CONSULADO DE ESPAÑA EN LYON
CONSULAT D'ESPAGNE A LYON

Certificado de Nacionalidad n.º 1698
Certificat de nationalité N°

del 1º de Enero al 31 de Diciembre 1948
Establecido en Francia el día 1.º 939

EL CÓNsul DE ESPAÑA
Le Consul d'Espagne

CERTIFICO: Que en el Registro de matricula de españoles que existen en este
Certifie: Que dans le Registre d'immatriculation d'espagnols de ce

Consulado hay una partida señalada con el número 16.558
Consulat, se trouve l'inscription numéro

que dice:
qui dit comme suit :

Don Luis SANS BARBERÁ
nacido en Alcover provincia de Tarragona
né à province de

Certificat de nacionalitat de Lluís Sans

Al cap de pocs dies m'enviaven un paper per l'Ajuntament que deia que se m'aixecava la nota de *prófugo* sense responsabilitat. Tot va anar de pressa, has de comptar que nosaltres vam vindre aquí, vam passar la frontera el dia 23 de desembre i el dia 26 de gener, que era el dia que feien la festa de l'alliberació a Barcelona, ja em van fer incorporar a Barcelona a soldat. Quan em van avisar, al matí vaig anar cap a Tarragona, em van acompanyar mon germà i mon cosí d'allà del mas de Catèrio, que ja és mort, i entrant a la Caixa de Reclutes hi havia una taula allà

amb un plec de papers damunt, “Agafa aquests papers, aquí hi ha un passaport, vés a l’estació, a la una (em sembla que era a la una) i hi ha un tren cap a Barcelona, t’incorpores al Regiment de Jaén 25”. “Oh! i on és això? Jo no em conec Barcelona”. “Ja ho trobaràs home”, ja ho trobaré? L’Anton, mon cosí, va quedar parat que ens tractessin tan bé.

Jo estava convençut que m’enviarien a Àfrica: quan vaig arreglar els papers el secretari em va dir que podria ser que em fessin anar a Àfrica. “Ah! si és per això, no s’amoïni”, tant em fotia anar a Àfrica, ja feia deu anys que anava pel món i tant em fotia anar a Àfrica o allà on fos. I a casa només li ho vaig dir al pare i a ningú més, “miri el secretari m’ha dit això, que podria ser que em fessin anar a Àfrica, si estic dies a escriure o estic dies sense dir res no s’amoïneu que jo quan sigui a *puesto* ja us escriuré”. I ves, em van destinar a Barcelona. Quants n’hi havia que es donaven al dimoni per poder fer el soldat a Barcelona? i a mi, mira!, m’hi van portar.

Llavors vaig fer la instrucció; 26 voluntaris i jo. D’aquells voluntaris només n’hi havia dos o tres que fossin pobres nois que es feien voluntaris, tots els altres eren fills d’aquest o d’aquell, i un cop van jurar bandera no els vam veure mai més el pèl per allí. Només venien a primers de mes, que hi havia revista de comissaris i ja no els veies més. I quan vam jurar bandera, s’hi va incorporar la *quinta* del 48; això era al mes de març; aviat van tindre feta també la instrucció per allà els carrers de Barcelona. I llavors em van agregar a la *quinta* del 48: la *quinta* del 48 va ser la primera *quinta* que va servir 18 mesos; la del 47 va ser la primera que va fer dos anys només. Jo vaig fer 2 mesos més perquè ja els portava quan van vindre, també em vaig estalviar el campament, que era molt diferent: quan ells van vindre ja havíem jurat bandera. I al quarter... també poca cosa, llavors vaig entrar d’assistent d’un tinent.

— *Us va costar molt adaptar-vos a la vida de cada dia un cop acabada la mili, tenint en compte la vostra experiència de l’exili?*

A França jo ja treballava sol en una fàbrica i tenia una habitació en una pensió per anar a dormir, menjava, guanyava cèntims i estava bé i aquí (a la mili) et donaven un duro cada deu dies, dos rals cada dia. Jo, és clar, vaig tindre sort que a casa me’n van donar, però que jo hagués de demanar cèntims a casa em sabia molt greu, perquè jo sempre havia treballat i m’havia guanyat la vida. Al revés, jo donava a casa els cèntims, i haver-los de demanar...

Hi havia vegades que m’agafaven ganes d’escapar, i no ho vaig fer mai perquè sempre pensava en el mateix quan m’agafava allò, doncs com que podia sortir me n’anava cap al cine i em distreia i quan em passava deia: “va, has

d'aguantar aquest temps al menys que quan acabis tinguis els papers ben arreglats i, si vols anar cap a França, hi aniràs i hi podràs tornar i tindràs passaport”.

— *Com és que no vau marxar?*

Mira, després vaig començar a rumiar, als 25 anys són diferents les coses, “aniràs d'aquí cap allà una altra vegada...” haver de buscar, perquè, és clar, a casa mai no havia tingut problemes de rentar la roba i cosir i tot això, perquè ho feia la mare, però sinó, si marxava, sabia que ho havia de buscar. A França ja estava ben muntat això, però no deixava de ser una situació diferent. Després hi havia una altra cosa, quan hi érem, érem refugiats, exiliats polítics i això és una cosa; si tornava ja no la tenia aquesta condició, si tornava era perquè jo no estava bé aquí i me n'anava cap allà perquè aquí no... vaig anar tenint paciència.

Després, quan ens vam casar, ho vaig mirar encara; vaig anar a Valls, al Cabré, que feia com de gestor per fer-me el passaport, però hi havia tota una mà de dificultats i va! ho vaig deixar córrer i, mira, ens hem fet grans i encara som aquí.

— *I així, no heu tornat més a França?*

Sí. La primavera passada per Setmana Santa hi vam ser. La primera vegada deu fer 10 o 12 anys. Hi vam ser vuit dies, vam anar en tren la dona i jo. I després hi vam tornar una altra vegada i llavors ho vam fer diferent: vam anar amb una excursió a París uns dies i quan baixàvem, ens vam quedar vuit dies més a Montluçon. I ara, enguany, bé l'any passat, mira amb aquesta noia (assenyala la seva filla), que tenia festa per Setmana Santa, bé com cada any, però sempre anava a altres llocs, hi vam anar amb el seu cotxe i hi vam ser vuit dies. Bé, jo de França no me'n puc queixar, en conservo un bon record i hi mantinc bones amistats.

**M. DEL MAR NOGUÉS SÁNCHEZ
F. XAVIER SÁNCHEZ MESA
MARTÍ YEBRAS CAÑELLAS**